

Mellan E18 och E18

Arkeologisk utredning

Övergran 201:1
Segersta 1:70
Övergran socken
Håbo kommun
Uppland

Ellinor Sabel

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en cirkel. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har den 24 november och 8–9 december 2016 utfört en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Segersta 1:70 i Håbo kommun, Uppland. Utredningsområdet i sin helhet omfattar en yta om cirka 212 000 m². Då området planeras att exploateras har Länsstyrelsen i Uppsala län beslutat att en arkeologisk utredning först måste göras.

Syftet med utredningen var att identifiera och preliminärt avgränsa eventuella fornlämningar inom utredningsområdet. Resultatet av utredningen kommer att användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande undersökningssteg.

Arbetet inleddes med kart- och arkivstudier. Förutom historiska kartor från Lantmäteriet användes jordarts- och strandlinjekartor från Sveriges geologiska undersökning (SGU).

Fältarbetet inleddes med en dags fältinventering. Vid inventeringen dokumenterades fornlämningar, övriga kulturlämningar och möjliga fornlämningar i form av boplatslägen, det vill säga terränglägen där fornlämningar misstänks kunna finnas dolda under mark. Alla identifierade objekt mättes in med GPS, fotograferades och beskrevs i text.

Inom utredningsområdet finns en sedan tidigare registrerad fornlämning vilken utgörs av stensättningen Övergran 201:1. Utöver denna identifierades sju objekt. Dessa utgjordes av fyra boplatslägen, det vill säga terränglägen där boplatslämningar bedömdes kunna finnas under mark, två sten-/husgrunder och en vägbank. De fyra boplatslägena utredningsgrävdes för hand, men inga lämningar påträffades inom dessa.

Utredningen visade att två fornlämningar finns inom utredningsområdet, den tidigare registrerade stensättningen Övergran 201:1 samt vägbanken objekt 7 (figur 2).

Objekt	Typ	Antikvarisk status
1	Boplatsläge	Ej fornlämning
2	Boplatsläge	Ej fornlämning
3	Boplatsläge	Ej fornlämning
4	Boplatsläge	Ej fornlämning
5	Hus-/stengrund	Ej fornlämning, recent
6	Hus-/stengrund	Ej fornlämning, recent
7	Vägbank	Fornlämning

Tabell 1. Objekt inom utredningsområdet.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har under senhösten 2016 utfört en arkeologisk utredning i ett område öster om Ekolsundsviken i Håbo kommun i Uppland. Utredningsområdet i sin helhet omfattade en yta om cirka 212 000 m² och består till övervägande del av höglänt, kuperat skogsområde. Nivån över havet (drygt 40 meter) gör att området misstänktes kunna hysa lämningar efter aktiviteter från stenålder och framåt. Boplatser/aktivitetsytor från stenåldern och skogsbrukslämningar från historisk tid var de lämningstyper som främst förväntades.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att identifiera och preliminärt avgränsa eventuella fornlämningar inom utredningsområdet. Resultatet av utredningen ska kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande undersökningssteg.

Den arkeologiska utredningen utfördes i två steg. Det första steget innefattade kart- och arkivstudier och det andra steget innefattade en fältfas som var uppdelad i en inledande inventering av området vilken följdes av utredningsgrävning av de områden som bedömdes som möjliga fornlämningar.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger på den östra sidan av Ekolsundsviken och ingår i ett större sammanhängande och kuperat skogsområde (figur 2). Det avgränsas åt nordost och sydväst av de två körbanorna för E18. Vissa partier av utredningsområdet når nivåer uppemot 40–45 meter över havet. Terrängen består av gles blandskog, till övervägande del barrträd, med högre, bergigare partier åt norr. I den östra delen blir terrängen mer låglänt och flack och här finns områden med kärrmark.

Inom utredningsområdet finns en registrerad, ursprungligen rund, stensättning (Övergran 201:1). Stensättningen ligger i krönläge, cirka 40 meter över havet, och kan därför ses som en ensamliggande områdesmarkör.

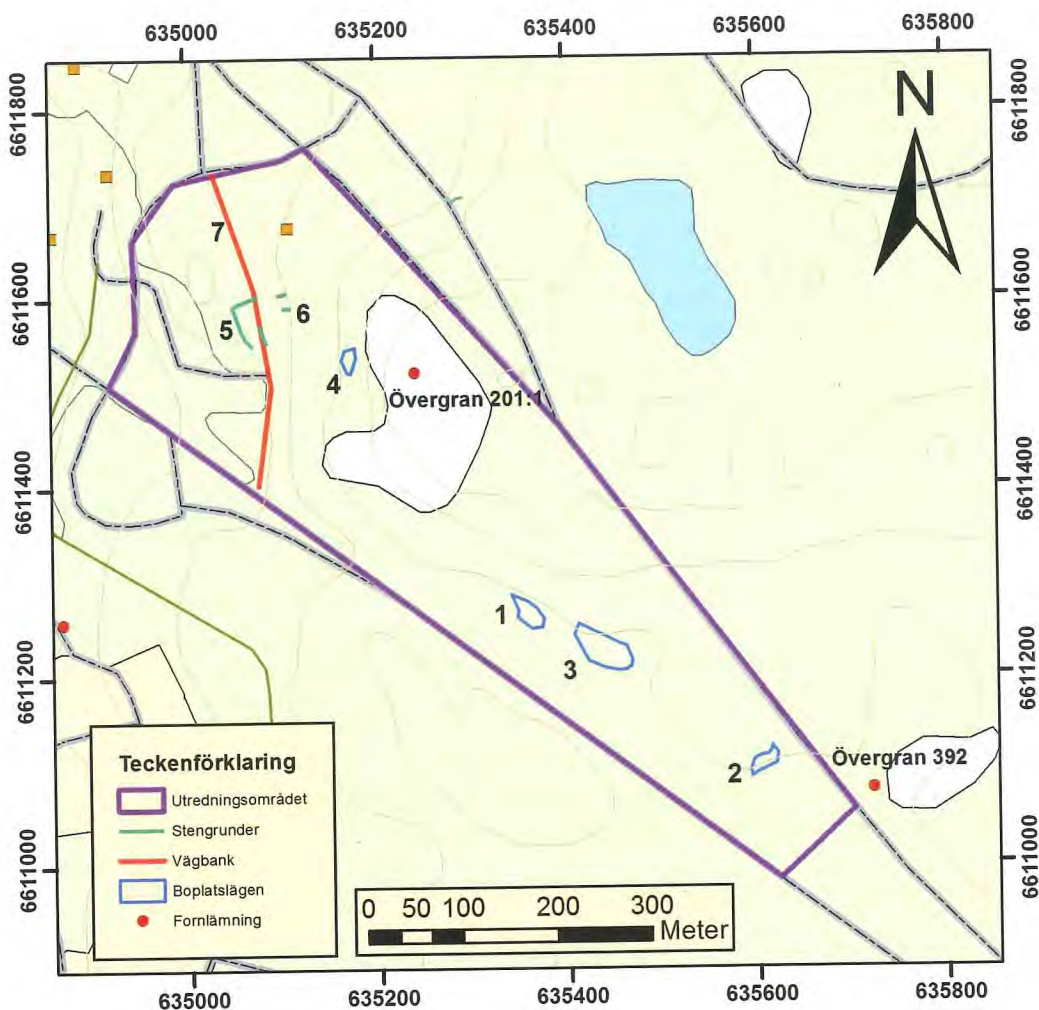
Utöver stensättningen finns inga andra registrerade lämningar inom utredningsområdet. Det är även glest med fornlämningar i det omgivande skogsområdet. Längre österut tilltar fornlämningarna i antal och cirka tre kilometer åt sydost ligger de kända fornlämningslokalerna Apalle (Övergran 260:1–2 m.fl.) och Pollista (Övergran 228:1–2 m.fl.).

Genomförande

Arbetet inleddes med kart- och arkivstudier. Förutom historiska kartor över området från Lantmäteriet studerades även geolog- och strandlinjekartor från Sveriges geologiska undersökning (SGU).

Fältarbetet inleddes med en dags fältinventering. Alla identifierade objekt mättes in med GPS, fotograferades och beskrevs i text. Vid inventeringen dokumenterades fyra boplatslägen, det vill säga terränglägen där fornlämningar misstänks kunna finnas dolda under mark. Den redan registrerade fornlämningen Övergran 201:1 besiktigades och jämfördes med de uppgifter som finns i Fornminnesregistret (FMIS).

Enligt undersökningsplanen skulle identifierade möjliga fornlämningar utredningsgrävas med maskin. Då de fyra boplatslägena inte var möjliga att nå med maskin kontaktades länsstyrelsen för en diskussion angående möjligheten att frångå undersökningsplanen och istället utreda objekten med rutgrävning för hand, vilket bifölls. Boplatslägena undersöktes genom att ett antal 1 × 1 meter stora provrutor upptogs. Alla rutor beskrevs i text och mättes in med GPS. Vissa mindre provgropar grävdes också inom lägena, med syfte att kontrollera undergrunden – dessa beskrevs eller mättes dock ej in.

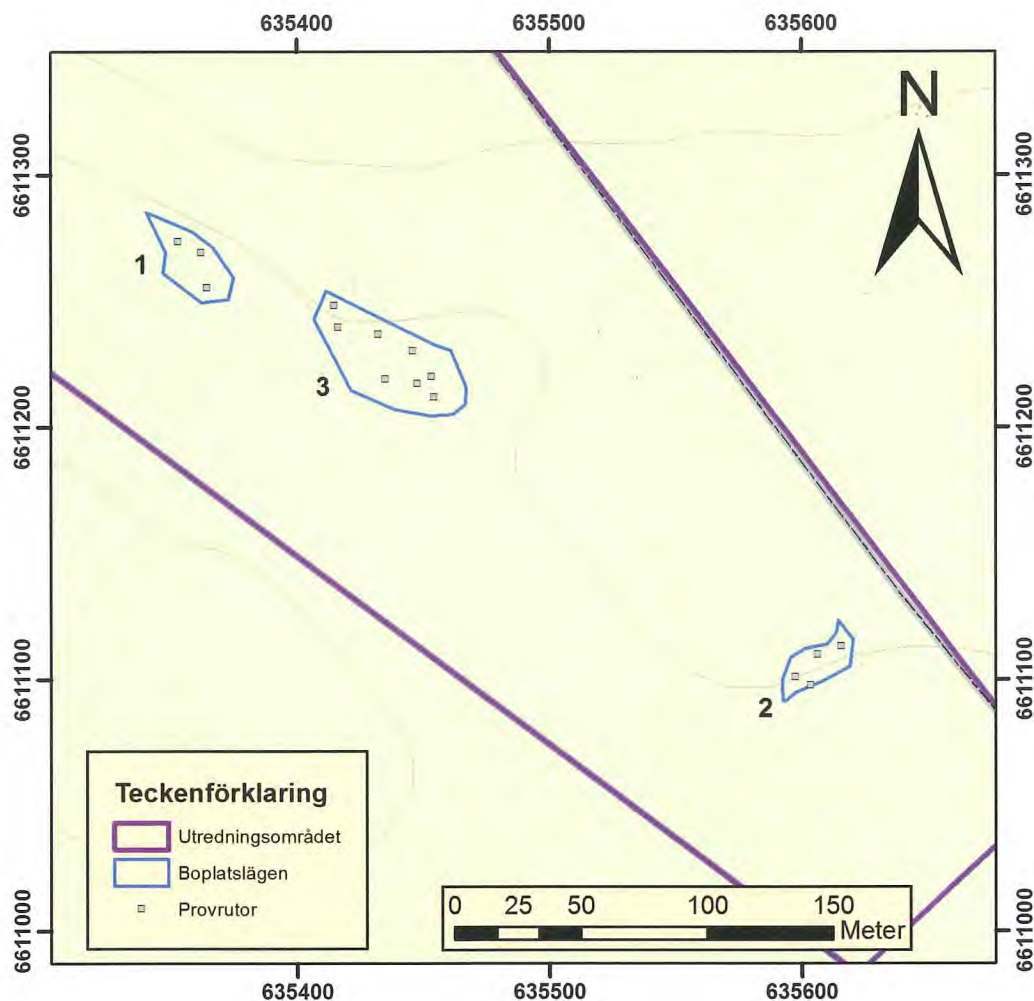

Figur 2. Utredningsområdet med alla inmätta objekt. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:8 000.

Undersökningsresultat

Kart- och arkivstudierna visade inga antikvariskt intressanta objekt utöver en äldre väg samt stensättningen Övergran 201:1. Stensättningen kontrollerades och jämfördes med uppgifterna och det uppgivna läget i FMIS, vilka överensstämde.

Vid fältinventeringen identifierades fyra boplatslägen, en vägbank som överensstämde med den väg som hade syns redan i kartanalysen och två sten-/husgrunder (figur 2). De fyra boplatslägena låg alla i skogsmark på mellan 35 och 40 meter över havet och misstänktes kunna utgöra boplatser/aktivitetsytor från stenåldern.

Figur 3. Objekt 1, 2 och 3 i utredningsområdets östra del. Inom objekt 1 grävdes tre provrutor, inom objekt 2 fyra provrutor och inom objekt 3 åtta provrutor. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:3 000.

Boplatslägen, objekt 1–4

Objekt 1, 2 och 3 låg alla i den sydöstra delen av utredningsområdet och utgjordes av relativt flacka ytor med en undergrund bestående av sand med inslag av morängrus. Ytorna är mycket svagt kuperade. Samtliga exponerar mot lägre liggande, fuktigare terräng mot söder.

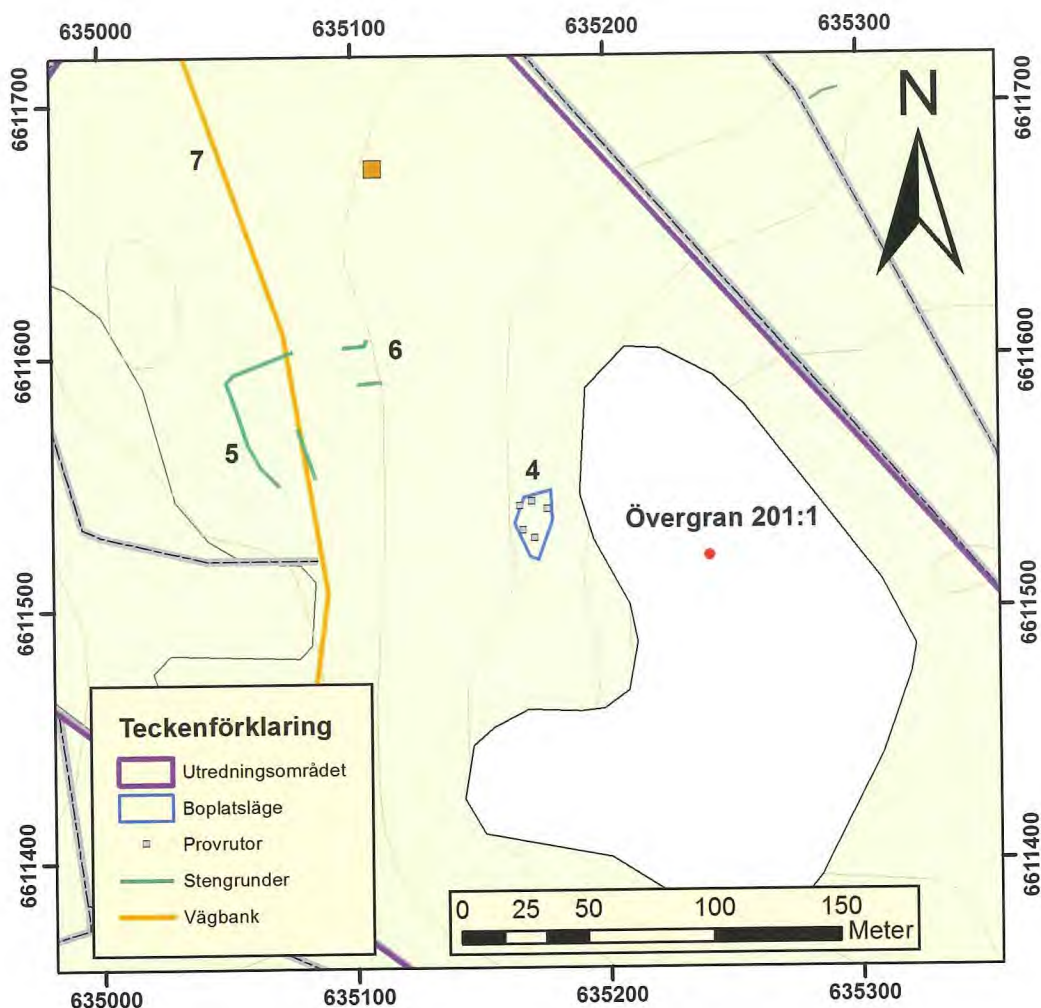
Objekt 1 är ett mindre, övervägande flackt boplatsläge i skogsmark. Inom objekt 1 grävdes 3 rutor. Inte i någon ruta framkom något av antikvariskt intresse.

Objekt 2 är ett mindre, övervägande flackt boplatsläge i skogsmark. Inom objekt 2 grävdes fyra rutor. Inte i någon ruta framkom något av antikvariskt intresse.

Objekt 3 är ett lite större, övervägande flackt boplatsläge i skogsmark. Inom läge 3 grävdes åtta rutor. Inte i någon ruta framkom något av antikvariskt intresse.

Objekt 4 låg mer centralt i utredningsområdet. Det låg högre i terrängen än övriga boplatslägen och var aningen mer kuperat med en undergrund av sten och grus. Boplatsläget vette mot väster och den lägre liggande terrängen som sluttar ner mot Ekolsundsviken. Inom objekt 4 grävdes fem rutor. Inte i någon ruta framkom något av antikvariskt intresse.

För en mer utförlig objektsbeskrivning, se bilaga 1. För beskrivning av provrutorna, se bilaga 2.

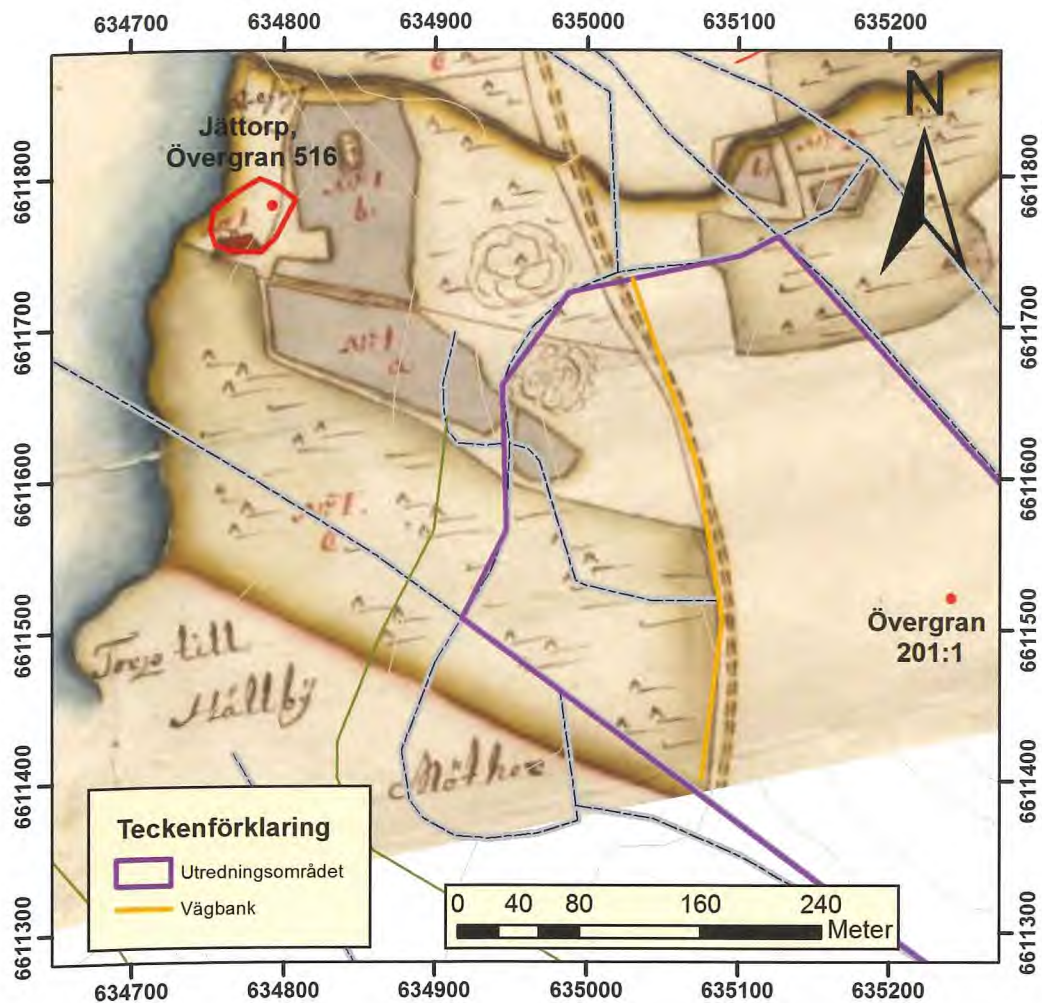
Figur 4. Inom objekt 4 grävdes fem provrutor. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:3 000.

Hus-/stengrunderna, objekt 5–6

På ömse sidor av vägbanken (objekt 7) ligger två uppbyggda hus-/stengrunder. Den väster om vägen (objekt 5) är cirka 50 meter lång och 20–25 meter bred. Den öster om vägen (objekt 6) är cirka 15 meter lång. Bredden har inte kunnat avgöras. Båda är uppbyggda av dels natursten men även modern sprängsten. Från den ena konstruktionen (objekt 6) sticker ett plaströr ut. Grunderna finns inte med på någon karta från någon tidsperiod varför dessa tolkas som konstruktioner som har använts under en begränsad tid. E18 har byggts om flera gånger sedan 1970-talet och möjligen kan konstruktionerna ha använts under någon/några av ombyggnadsfaserna för motorvägen. Detta skulle också förklara varför den tidigare nämnda vägbanken har blivit påbättrad (se nedan) och varför den lilla påfartsvägen som leder upp till vägbanken har en relativt ny asfaltsbeläggning.

Inga spår efter någon byggnad (till exempel trä från väggar) kunde noteras. Möjligen kan stengrunderna vara uppförda för att fungera som en uppställningsplats för arbetsvagnar eller liknande.

Figur 5. Det äldsta funna belägget för vägen är en karta från 1688. Övergran 516 är en ej undersökt lägenhetsbebyggelse med statusen fornlämning. Rektifierad gentemot digitala Terrängkartan. Skala 1:5 000.

Vägbanken, objekt 7

Vägen löper i nord-sydlig riktning genom utredningsområdets västra del. Den är cirka 340 meter lång och 2,5–4 meter bred och är bevuxen med sly och enstaka småträdd. Den löper i samma sträckning som en väg utmärkt på en geometrisk avmätning från 1688 och finns även med på den häradsekonomiska kartan från 1853–1856 och generalstabskartan från 1867. Dock kan man tydligt se att vägen inom vissa partier har blivit påbättrad i senare tid då det i vägkanterna syns utfyllnad av stenkross. På den ekonomiska kartan från 1980 framgår att vägen fortfarande är i bruk. Idag är den dock inte det utan bevuxen med gräs och sly (figur 5–8).

I anslutning till vägbanken finns flera småvägar som fortsätter ut i skogen mot öst och övergår till små skogsvägar, vissa med hjulspår av skogsbruksmaskiner. Då dessa vägar inte finns med på någon karta kan deras ålder inte fastställas. Den inmätta vägbanken uppfyller dock kriterierna för att klassas som en fornlämning då den är både varaktigt övergiven och äldre än 1850.

*Figur 6. Vägbanken fotograferad från norr. Kanten av den större av bus-/stengrunderna syns till höger i bild.
Foto Ellinor Sabel.*

Figur 7. Vägen i snöskrud. Foto från söder av Andreas Forsgren.

Figur 8. På generalstabskartan från 1867 kan man se hur vägen löper längs kusten för att sedan vika av inåt land vid Krägga, mot det mycket fornlämningstäta området kring Pollista och Apalle några kilometer österut.

Tolkning och utvärdering

Området är till största delen kuperat, stenigt och bergigt och av sådan karaktär att det troligtvis inte har varit intressant för bebyggelse under stora delar av förhistorien. Mindre boplatss-/aktivitetsytor från stenåldern eller historiska skogsbruks- eller bebyggelseämningar var de lämningstyper som främst förväntades. Fyra boplatsslägen av stenålderskaraktär utredningsgrävdes med provrutor. Inte på något av lägena framkom fynd eller anläggningar av antikvariskt intresse.

Utredningsområdet förefaller ha varit av utmarkskaraktär även under historisk tid då kart- och arkivstudierna inte uppvisade några antikvariskt intressanta objekt förutom stensättningen Övergran 201:1 och en äldre väg (objekt 7) som sträcker sig i nord-sydlig riktning i utredningsområdets västra del.

Vägen har i kartstudien visat sig ha en ansenlig ålder. Det äldsta belägget är från 1688. Den utgjorde länge den enda kommunikationsleden på land på den östra sidan av Ekolsundsviken. Söder om utredningsområdet svänger vägen av mot öster och sträcker sig förbi flera mycket stora och kända fornlämningsområden – Pollista och Apalle till exempel. Möjligen kan vägen ha mycket äldre anor än vad kartmaterialet visar.

De två hus-/stengrunderna tolkades som recenta då de var delvis uppbyggda av modern sprängsten och inte fanns med på någon karta, vare sig historiska eller moderna.

Utredningen har i stora drag genomförts i enlighet med undersökningsplanen avseende metodik och tidsåtgång. På grund av topografiska och skogliga hinder kunde inte utredningsgrävningen ske med maskin utan utfördes genom rutgrävning, vilket var en avvikelse från den ursprungliga undersökningsplanen. Dock var de fyra boplatsslägena så små att grävningen av provrutor upplevdes som fullt tillfredsställande som utredningsmetod. Utredningens målsättning och syfte anses vara uppfyllda.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Geologikartor och strandnivåkartor

http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

Historiska kartor

<https://efjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/search.html>

Lantmäteristyrelsens arkiv

Övergran socken. Segersta nr 1. Geometrisk avmätning 1688

Rikets allmänna kartverks arkiv

Husby Sjutolft. J112-84-21. Häradsekonomiska kartan 1859–1863

Otryckta källor

<http://www.ekolsund.se/Historia/Historia.htm>

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/index.htm

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16134
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-6770-15, 2016-11-07
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningsperiod:</i>	24/11 och 8–9/12 2016
<i>Personal:</i>	Ellinor Sabel (projektledare) Michael Schneider Anna Romanova Andreas Forsgren (foto)
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Uppsala
<i>Kommun:</i>	Håbo
<i>Socken:</i>	Övergran
<i>Fastighet:</i>	Sejersta 1:70
<i>Fornlämning:</i>	Övergran 201:1
<i>Fastighetskarta:</i>	11H2h SÖ (RT90)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6611520/Y635241
<i>Höjdsystem:</i>	–
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver rapporten arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Objektbeskrivningar

Objekt	Beskrivning
1. Boplatsläge	Relativt flack yta, närmast stenfri, som sluttar svagt åt sydväst. Svagt kuperad. Belägen i skogsmark med gles barrskog. Avgränsas i nordost av högre, mer sluttande terräng och blötare sumpmark åt sydväst. Undergrunden består till övervägande del av sand och morängrus med litet inslag av sten.
2. Boplatsläge	Belägen längst söderut på udden, av ett mindre höjdläge, i skogsmark med gles barrskog. Relativt flackt, stenfritt läge med undergrund bestående av sand och morängrus. Svagt kuperad skogsmark. Ytan sluttar svagt åt söder. Avgränsas åt norr av stenigare, högre partier och åt söder av lägre liggande, sumpig mark.
3. Boplatsläge	Relativt flackt läge med visst inslag av mindre block. Beläget i skogsmark med gles barrskog. Svagt kuperad. Avgränsas åt söder och sydväst av lägre, mer sumpig terräng och mot norr av högre, blockigare terräng. Undergrund bestående av sand och morängrus.
4. Boplatsläge	Småkuperat läge med flackare partier. Glest bevuxet med blandskog. Ytan är övervägande fri från större block men omges av blockigare mark. Avgränsas i öst av högre, bergigare terräng och åt väst av lägre liggande terräng. Undergrund av grus och sten.
5. Stora hus-/stengrunden	En större, i det närmaste rektangulär konstruktion (ca 50 × 20–25 m) uppbyggd av större stenar (0,2–1,2 m stora) längs kanterna och med mindre stenar och jord/grus innanför. De stora stenarna i kanten är både naturstenar och sprängstenar. I söder är kanten otydlig och mer sluttande och liknar mer en uppfart upp på konstruktionen. Konstruktionen är belägen direkt väster om vägbanken. Åt öster går konstruktionen ända fram till, och eventuellt delvis över, vägbanken. Inga spår efter husväggar eller liknande kunde ses på konstruktionen. Tolkas som en recent konstruktion.
6. Mindre hus-/stengrunden	En mindre (ca 15 m lång) konstruktion uppbyggd av större stenar (0,2–1,2 m stora) belägen öster om vägbanken. Otydlig bredd men troligtvis i det närmaste rektangulär form. Från den östra delen sticker en grov plastslang (avloppsrör) ut ur kanten.
7. Vägbanken	Ca 340 m lång och mellan 2,5 och 4 meter bred väg. Inom vissa delar aningen förhöjd mot omgivande terräng och då särskilt i den mellersta delen. Ett dike, med varierande bredd och djup, löper längs den östra sidan av vägen. Vägen är påbättrad i senare tid med modern stenkross vilket tydligast ses i den mellersta delen av vägen. Ca 10 m öster om vägen löper en kraftledningsgata. Arbetet med kraftledningarna har lämnat stora spår i landskapet.

Bilaga 2. Provrutor

Nr	Markslag och topografiskt läge	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar	Fynd
1	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 2.	1 × 1	0,15–0,30	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom siltig sand, följt av morängrus.	Inga	Inga
2	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 2.	1 × 1	0,30	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom sand, följt av morängrus.	Inga	Inga
3	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 2.	1 × 1	0,15–0,20	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom grusig sand, följt av sterilt morängrus och sten.	Inga	Inga
4	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 2.	1 × 1	0,15–0,20	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom grusig sand, följt av sterilt morängrus och sten.	Inga	Inga
5	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,25–0,30	Mossa och gräs i ytan följt av gråbrun siltig sand, under kom grusig morän.	Inga	Inga
6	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,10–0,20	I ytan mossa och gräs följt av gråbrun, grusig sand, under kom stenig morän.	Inga	Inga
7	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,15–0,20	I ytan mossa och gräs följt av sandig silt, under kom morängrus.	Inga	Inga
8	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,20	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom siltig sand, följt av morängrus.	Inga	Inga
9	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,14–0,24	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom siltig sand, följt av morängrus.	Inga	Inga
10	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,20	I ytan bevuxet med gräs och mossa. Under humuslagret kom siltig sand, följt av morängrus.	Inga	Inga
11	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,20	Mossa i ytan följs av följs av sandig silt, under kom grusig sand med inslag av sten.	Inga	Inga
12	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 3.	1 × 1	0,10–0,20	Humöst lager följt av sandig, stenig silt, under kom morängrus.	Inga	Inga
13	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 1.	1 × 1	0,25	Gräs och mossa följt av sandig silt, under kom morängrus.	Inga	Inga
14	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 1.	1 × 1	0,22	Mossa i ytan följs av följs av sandig silt, under kom grusig sand med inslag av sten.	Inga	Inga
15	Svagt kuperad skogsmark inom objekt 1.	1 × 1	0,10–0,25	Ris och mossa följs av mörkbrunt humuslager, följt av sten och berg.	Inga	Inga
16	Kuperad skogsmark inom objekt 4.	1 × 1	0,10–0,40	Humöst lager följs av berg (klippskrev).)	Inga	Inga
17	Kuperad skogsmark inom objekt 4.	1 × 1	0,14	Humöst, brungrått lager följt av grus. I SV hörnet inslag av sandig silt.	Inga	Inga
18	Kuperad skogsmark inom objekt 4.	1 × 1	0,10	Ris och mossa på ett tunt humuslager, följt av sten och grus.	Inga	Inga
19	Kuperad skogsmark inom objekt 4.	1 × 1	0,10–0,40	Mossig plan yta. Skärvig frostsprängd sten i botten mot en bergsskrev.	Inga	Inga
20	Kuperad skogsmark inom objekt 4.	1 × 1	0,1	Ris och mossa på ett tunt humuslager, följt av sten och grus.	Inga	Inga